

Polarforskeren, Etatsråden og Ydby Missionshus

af Charles Nielsen, Ydby

Det var en fjernsynsudsendelse, der gav mig idéen til at skrive lidt om den berømte polarforsker Knud Rasmussen. Grunden til det er, at jeg måske kender lidt mere til hans familiære forhold end den interviewede museumsmand. Han fortalte ganske vist, at Knud Rasmussen var gift, men vidste åbenbart intet om hans kone eller hendes fars virke og profession.

Det var sent, og jeg var faktisk på vej i seng den aften, jeg tilfældigt klikkede mig ind på DR 2, hvor der var en udsendelse om Knud Rasmussen. Den måtte jeg se for at høre, hvad der blev sagt om hans kone Dagmar og hendes far, etatsråd Niels Andersen. Langt om længe blev det nævnt, at Knuds kone hed Dagmar og var datter af en meget velhavende mand, som den interviewede åbenbart ikke havde andet kendskab til.

Senere tonede der et billede frem på skærmen af Knud og Dagmar efterfulgt af en samtale med et barnebarn af Niels Andersen, der kunne fortælle, at hendes morfar ikke altid var lige begejstret for Dagmars ægteskab med Knud. Dagmar levede jo meget ensomt, når Knud var på ekspedition i det farlige, ukendte, kolde og ugæstfrie islandskab. På hans årelange rejser ventede hun både uger og måneder på et livstegn - og vidste aldrig, om han var levende eller død. Det blev også nævnt, at Dagmar ikke var begejstret for eskimoernes syn på det sædelige område, for dengang var det endnu skik og brug, at både mænd og kvinder modtog udefra besøgende mænd med åbne arme og intim gæstfrihed. Det skete ikke mindst i forventning om, at de tilrejsende kunne afhjælpe den tiltagende indavl ved at tilføre de kommende slægter nyt blod.

Knud Rasmussen er mere eller mindre kendt af de fleste, men for en ordens skyld skal det

nævnes, at han i 1879 kom til verden i Jakobs-havn, hvor hans far var præst. Da hans mormor var indfødt grønlander, kom Knud fra barnsben i nær kontakt med den grønlandske befolkning og lærte tidligt at mestre både kajak og hundeslæde. Det var Knuds lyst, og selv om han ikke var meget for det boglige, tog han alligevel studentereksamen i 1898. I 1902 var han med på sin første grønlandsekspedition, der havde som formål at forhindre polareskimoernes udslættelse. Til brug ved det forsøg byggede Knud Rasmussen og Peter Freuchen Thulestationen, der herefter blev udgangspunkt for senere ekspeditioner. I forbindelse med byggeriet måtte Dagmar træde hjælpende til med tyve tusinde kroner. Så efter Knuds død i 1933 overtog hun stationen, som hun senere solgte til den danske stat.

Ekspeditionernes primære formål var at udforske de nordligste egne af Grønland og foretage indsamlinger til Nationalmuseet, der nu er center for eskimoforskningen. Knud Rasmussen døde ikke som en fattig mand, idet han udgav flere videnskabelige bøger, hvoraf den mest kendte er "Den store slæderejse." Desuden var han en meget agtet foredragsholder og blev i 1925 æresdoktor ved Københavns Universitet.

I den efterfølgende skrivelse, stilet til "Det kongelige ordens kapitel", fortæller Niels Andersen om sit liv og virke. Det skal dog nævnes, at han i farten har glemt, at min ludfattige mormor var hans kusine. Ellers er alt af betydning tilsyneladende med:

Underskrevne Niels Andersen er født den 11. september 1835 i Ydby i Thisted Amt af forældrene gårdmand Anders Nielsen og hustru Ane Margrethe Didriksdatter, hvis eneste søn jeg er.

Min moder, som ikke blot var kærlig og gud-

frygtig, men også dygtig og begavet, meddelte mig allerede en del undervisning, før jeg i mit 8. år kom i sogneskolen. Læreren, Hr. Fr. Meiner, var én af landets dygtigste og mest nidkære almueskolelærere, og idet han og min moder stadig arbejdede hånd i hånd på min opdragelse, kunne jeg ved min konfirmation forlade skolen med et noget større forråd af kundskaber end ellers almindeligt på den tid, og navnlig havde de vækket hos mig en større læse- og lærelyst, som det var meget vanskeligt at få tilfredsstillet, da der i hele sognet næppe fandtes ti bøger udover bibelen og salmebogen.

Da mine forældres ejendom var for lille til at holde en fast karl, måtte jeg efter min konfirmation deltage i alt arbejde og kom derved allerede som dreng til den beskæftigelse, som senere blev min livsvirksomhed. Min far havde nemlig et par år før begyndt at påtage sig små entrepriser ved landevejenes vedligeholdelse, og jeg kom fra mit 15. år hver sommer til at køre grus og sten til vejene.

I mit 19. år blev jeg enige med mine forældre om straks, medens de endnu var nogenlunde raske, at aftjene min værnepligt. Jeg lod mig derfor i 1854 forlods udskrive, og jeg blev udtaget til dragon ved regimentet i Randers, gennemgik rekrutskolen i vinteren 1855, blev dimitteret derfra med fire præmier og blev derfor udtaget til underkorporal imod mit ønske, fordi der hermed fulgte et års længere tjenestetid. Fra den såkaldte tjenestetid skriveskole udgik jeg som nummer et, ligesom jeg overhovedet under hele min tjenestetid anvendte al min fritid til at tilfredsstille min lyst og trang til læsning.

Allerede som dreng lykkedes det mig at komme i besiddelse af en tysk-dansk læsebog og en gammel engelsk-dansk ordbog. Med disse hjælpemidler forsøgte jeg at lære disse sprog, og da jeg nu atter kastede mig over dette emne, kom jeg snart så vidt, at jeg læste i alt fald tysk temmelig godt. De nødvendige bøger erholdt jeg fra et legebibliotek.

Fjorten dage før udløbet af min tjenestetid modtog jeg det tunge budskab, at jeg havde mistet min elskede moder, hvem jeg, næst Gud, har at takke for alt, hvad der af godt og

sandt har kunnet fæste rod i mig. Overvældet af sorg henvendte jeg mig til min regimentskommandant oberst Voigt med bøn om at slippe for den tilbageværende tjenestetid, for dog at få min afdøde moder at se endnu en gang, og med særdeles velvilje fra oberstens side lykkedes det mig også at blive permitteret straks.

Min fader delte nu sin lille ejendom mellem mine søstre og mig, således at disse, hvoraf tre var gifte, fik hvert et stykke jord, mens jeg fik den såkaldte hovedparcel med forpligtelse til at underholde min fader.

Min del af ejendommen var nu for lille til, at der kunne holdes et par heste, som heller ikke så godt kunne undværes, så jeg fortsatte derfor den tidligere virksomhed med små entrepriser ved landevejenes grundforbedring gennem Thy. Samtidig vedblev jeg at læse alt, hvad jeg kunne få fat på, ligesom jeg også lærte mig selv at nivellere og foretage lidt flade- og rumfangsberegninger.

I året 1861 ophørte imidlertid disse arbejder ved landevejene i Thy, og jeg forsøgte da at erholde en lille entreprise hos de engelske ingeniører, som forestod anlægget af jernbanen i Jylland. Dette forsøg mislykkedes imidlertid, hvorimod det ved særdeles velvilje fra ingeniørrobert Hedemann, der allerede kendte mig fra vejarbejderne i Thy, og hvem jeg skylder stor tak, lykkedes det mig at få overdraget en entreprise ved anlægget af den nordsjællandske jernbane. Det drejede sig om strækningen Hillerød - Fredensborg, og da dette arbejde løb heldigt af, var min fremtidige virksomhed dermed bestemt, hvortil i væsentlig grad bidrog, at jeg på dette tidspunkt mistede min fader og min kæreste søster, hvorved det bånd, der hidtil havde knyttet mig til min barndom, væsentlig slappedes.

Ved krigens udbrud i 1864 var jeg lige ved afslutningen af en langvarig forhandling om overtagelse af en større entreprise i Sverige, men da jeg kunne forudse, at jeg ville blive indkaldt til arméen, afbrød jeg forhandlingerne, tog afsked med min forlovede og min familie og rejste til Sønderborg på Als for at se krigen på nært hold og for at besøge et par ungdomsvenner. To dage senere indhentede ind-

kaldelsesordren mig her, hvorefter jeg straks havde at møde ved mit regiment i Jylland.

Umiddelbart efter fredsslutningen overtog jeg et større arbejde ved jernbaneanlæggene i nærheden af Kolding, som før krigen havde været påbegyndt af tre engelske entreprenører, hvem jeg afkøbte deres kontrakt. Da dette arbejde imidlertid oversteg mine pekuniære kræfter, solgte jeg min lille fædrenejendom til en slægtning for 3000 rdl., - hvorved jeg kom i besiddelse af driftskapital til at gennemføre dette foretagende, såvel som et par andre arbejder på banestrækningen mellem Fredericia og Horsens.

I 1866 blev jeg gift med en datter af vejinspektør P. Husen i Svendborg, Tora Amalie Husen, og året efter flyttede jeg til Hobro, hvor jeg i årene 1867 - 1868 udførte en del store og til dels vanskelige arbejder dels syd og dels nord for byen, og samtidig udførte jeg for en forening af lodsejere en søudtørring på Morsø, hvorved disse for en udgift af 100 rdl. pr. td. land erhvervede et areal på 239 tdr. land af en sådan beskaffenhed, at der året efter forgæves blev budt 1000 rdl. per td. land.

I 1869 sluttede jeg overenskomst med Det Sjællandske Jernbaneselskab om at overtage fuldførelsen af en strækning på ca. 5 mil af den sydsjællandske jernbane, som var delt mellem et stort antal småentreprenører, hvilke jeg udløste af deres kontraktforhold til jernbaneselskabet. Da denne bane i 1870 var fuldført begyndte en ualmindelig stærk stigning på såvel materialer som arbejdskraft, og da der samtidigt var et stort entreprenørfirma, hvis dispositioner var af den art, at de umuliggjorde enhver fornuftig konkurrence, måtte jeg finde mig i roligt at afvente bedre tider.

Der hengik således to år for mig i uvirksomhed, indtil jeg i november 1872 overtog anlægget af Helsingborg-Heslehoimbanen, hvortil senere kom en sidebane fra Bjert til Billedholm, en strækning på i alt 11 danske mil. Havde jeg i de forløbne to år haft tid til at samle kræfter - (*her er der faldet noget ud*) - så blev der nu brug for begge dele. Så godt som ukendt med alle forhold i Sverige måtte jeg, der stod ganske ene, benytte en arbejdsstyrke på indtil

1000 mand af landets egne folk midt i strejkerens blomstringstid, og min stilling var så meget mindre behagelig, som jeg straks ved de første uroligheder mærkede, at jeg aldeles ingen assistance kunne vente af de stedlige myndigheder, men ganske var henvist til mig selv. Det lykkedes mig dog forholdsvis hurtigt at tilvejebringe ro og ordnede tilstande. Mit gamle princip, at behandle arbejderne ordentligt, men efter faste og bestemte regler, altid at betale højeste løn, som for tiden gaves for lignende arbejder og aldrig lade arbejderne vente én eneste time på deres tilgodehavende, bestod også her sin prøve. Mangfoldige gange har jeg forhøjet arbejdslønnen uden anmodning fra arbejdernes side, men jeg har aldrig givet efter for pression fra disse. Ofte, og navnlig i Sverige, har jeg optrådt strengt mod arbejderne, og dog er jeg aldrig nogensinde blevet forulempet af nogen arbejder, uagtet jeg i mange år har færdedes såvel nat som dag imellem dem.

Forinden jeg begyndte arbejderne i Sverige, besluttede jeg så vidt muligt at undgå at benytte danske formænd for ikke at støde nationalfølelsen hos de svenske arbejdere, hvilken foranstaltning vandt megen bifald, hvorimod det vakte megen uvilje, at jeg ikke ville følge den svenske sædvane at antage en stor mængde ingeniører til assistance ved anlægget. Den kontrollerende ingeniør anså endog en stab af 30 - 36 ingeniører og assistenter som aldeles nødvendigt, og da jeg dertil svarede, at jeg selv ville lede det hele foretagende uden nogen medhjælp af bogholdere, kasserere, materialeforvaltere eller lignende, anså han åbenbart denne udtalelse for praleri, hvorfor det for mig selvfølgelig blev en æressag at gennemføre, hvad jeg havde sagt.

Det lykkedes mig uden anden hjælp end en svensk landmåler at fuldføre banen i fire måneder kortere tid end kontraheret til trods for adskillige hindringer, navnlig en temmelig vidtgående uvederhæftighed hos adskillige af de fremragende personer med hvem jeg havde kontraheret, der endog til sidst nødte mig til at søge domstolens bistand for at komme til min ret. Mit næste store arbejde var anlægget af jernbanen fra Århus til Ryomgård ca. 5 en

kvart mil, som udførtes i 1877-78 og blev gennemført otte måneder før den kontraktmæssige tid. Dette arbejde var så vidt ejendommeligt, som det var nødvendigt at tilvejebringe plads til banegården ved Århus, ved at foretage en udfyldning i Århusbugten, der ved visse vindretninger fuldstændig har karakter af åbent hav, og da der skulle tilvejebringes et så betydeligt areal ved udfyldningen som 12 - 15 tdr. land på en kyststrækning af over en kvart mil, var dette arbejde meget interessant, men forbundet med betydelig risiko. Der bortskylledes således forinden sikringsarbejderne kunne udføres, en jordmasse, der repræsenterede en værdi af ca. 50.000 kr. Siden fuldførelsen har anlægget derimod holdt sig godt.

I 1879 har jeg i 8 måneder, dvs. i 1/3 af den fastsatte tid, bygget jernbanen fra Hillerød til Græsted, samtidig med at jeg arbejdede på et nyt havnebassin i Helsingør. Ved de anførte foretagender er det lykkedes mig at opnå en i pekuniær henseende uafhængig stilling, og da jeg nu tror mig fuldt berettiget til at nyde frugten af mit arbejde og af det held, som forsynet har tildelt mig, medmindre jeg tillige er villig til at gøre noget for at hjælpe uheldige og trængende medmennesker, har jeg for længere tid siden besluttet at anvende en del af min lille formue til nødlidende blandt den klasse arbejdere, ved hvis arbejde den er erhvervet. Men da jeg selvfølgelig ikke kan disponere over et beløb som tilnærmelsesvis kan lindre al den nød, som findes blandt disse, har jeg troet at burde holde mig til de mest ulykkelige og hjælpeløse, nemlig de som ved ulykkeshændelser mister deres eneste erhvervssevne, deres legemlige arbejdskraft.

I dette øjemed har jeg oprettet et legat på 100.000 kroner under Indenrigsministeriets bestyrelse som et bidrag til at frelse vor flinke og retfærdige arbejderstand fra en del af den nød og elendighed og deraf følgende demoralisation, som den yderste fattigdom med ubønhørlig strengthed medfører.

Endelig har jeg i årene 1882-83 bygget jernbanen fra Randers til Hadsund samt dampsporvognen mellem København og Klampenborg.

I juni 1884 modtog jeg fra forretningsudvalget for højres repræsentantskab en anmodning om at stille mig til forretningsudvalgets rådighed som kandidat for højre i en eller anden valgkreds. Denne anmodning kom mig i højeste grad overraskende, eftersom jeg aldrig havde befattet mig med politik, hvortil kom den for mig afgørende omstændighed, at jeg fuldstændig manglede lyst til denne gerning, ligesom jeg var overbevist om, at jeg manglede evnerne, især talegaverne.

Imidlertid blev enden på forhandlingerne en slags kompromis, idet jeg lovede at stille mig til udvalgets rådighed ved det forestående almindelige folketingsvalg, medens udvalget på den anden side forpligtede sig til at opstille mig i en valgkreds, hvor der ikke var mulighed for at blive valgt.

Jeg ville ikke være rigsdagsmand, men jeg ville gøre mit bedste for at samle højrestemmer i en kreds, hvor oppositionen havde overvægten. Vi enedes da om, at jeg skulle gå til Mors mod lærer Ravn. Jeg holdt en del møder i kredsen og samlede på valgdagen den 25. juni 1884 901 stemmer, medens Ravn valgtes med 1.347 stemmer.

I sommeren 1886 døde folketingsmanden for Vestervigkredsen (min fødeegn), og der anvendtes nu en meget energisk pression for at overtale mig til at opstille mig som højres kandidat ved suppleringsvalget den 28. september, og da oppositionen havde formået en af egnens dygtigste og mest ansete mænd, proprietær Breinholdt til at stille sig som dennes kandidat, måtte jeg til slut give efter. På en lang række møder støttedes Breinholdt stærkt af folketingsmændene Bojsen og Holm, som navnlig søgte at udnytte min virksomhed for forsvars-sagen på den for dem heldigste måde. På valgdagen fik jeg dog 1.037 stemmer mod 538, og ved det almindelige valg samme år, sejrede jeg over den samme modkandidat med 1.105 stemmer mod 476.

Med hensyn til vort fædrelands forsvar har det lige siden vor ulykkelige krig i 1864 ærgret og smertet mig over al måde, at regering og folk ikke kunne samle sig om den højeste og vigtigste jordiske interesse, som et folk har,

nemlig omsorgen for fædrelandets selvstændigheds bevarelse.

Den tanke havde ofte trængt sig frem, at man ved frivilligt offer burde søge at værne sig selv mod selvbebrejdelsens bitre kalk, såfremt ulykken kom over os, inden der var gjort noget alvorligt for at afværge denne. Jeg har ganske vist aldrig turdet tro at der ad frivillighedens vej kunne tilvejebringes midler i et sådant omfang at der dermed kunne udrettes noget væsentligt, praktisk set, men jeg sluttede mig dog med stor glæde til selvbeskatningstanken lige fra den første begyndelse. - (Ved vort første møde i juli 1884 var vi kun syv deltagere.)

Det har været mig en stor glæde, at så mange mænd og kvinder rundt om i landet har sluttet sig til tanken, om end det positive resultat af denne virksomhed ikke er betydelig, så tror jeg dog, at den moralske betydning ikke bør vurderes så ganske ringe.

I efteråret 1885 lykkedes det mig at erhverve og stille til rådighed for fædrelandets forsvar det areal, hvorpå det første permanente fort, Garderhøjfortet, er under opførelse, ligesom jeg også i foråret 1886 erhvervede rådighed over arealerne mellem Furesø og Lyngby Enge, hvilke arealer derefter overdroges til Krigsministeriets rådighed. Ved bygningen af Garderhøjfortet har jeg lige fra første begyndelse været selvbeskatningens forretningsfører, ligesom jeg på anden måde ved foredrag og lignende har søgt efter evne at virke for en sundere opfattelse af, hvad vi skylder vort fædreland, os selv og vore børn.

*Søholm d. 24. maj 1830
Niels Andersen.*

Her følger en fortegnelse over etatsråd Niels Andersens offentlige og private hverv

1872-1900 Medlem af bestyrelsen for A/S Søvang.

1881-1910 Medlem af bestyrelsen for A/S Skandia.

1882-1887 Formand for Højrevælgerforeningen i Lyngbykredsen.

1883-1889 Formand for Vandsynsmændene i Gentofte Kommune.

1886-1905 Medlem af Folketinget.

1886-1892 Beskikket af den frivillige Selvbestaltning til formand i byggeudvalget.

1886-1910 Medlem af bestyrelsen for cementfabrikken Dania.

1888-1900 Formand for Gentofte Sogneråd.

1889-1910 Medlem af Københavns Amtsråd.

1889-1900 Medlem af Bestyrelsen for Fiskeriselskabet Dan.

1889-1910 Beskikket af Amtsrådet til medlem af vejudvalget - formand i fem år.

1890-1910 Formand for Amtsrådets Bygningsudvalg.

1890-1910 Formand for Foreningen Alderdomshjem i Gentofte.

1890-1910 Medlem af Direktionen for Københavns Amts Sygehus.

1890-1896 Medlem af Skolekommissionen i Gentofte.

1890-1910 Medlem af bestyrelsen i Dampskibsselskaberne Gorm, Skjold og Carl.

1891-1910 Landvæsenskommissær.

1891-1900 Formand for bygningskommissionen i Gentofte.

1892-1910 Formand for Amtsrådets Udvalg for blandede sager.

1892-1900 Formand for Skovshoved havn.

1892-1908 Formand for Entreprenørforeningen.

1893-1908 Formand for Frederiksholms Tegl- og Kalkværker.

1894-1910 Beskikket af ministeriet til medlem af Ekspropriationskommissionen.

1902-1910 Medlem af Selskabet Dansk - Vestindien.

1904-1910 Beskikket af Amtsrådet til medlem af Overskatterådet.

1905- Medlem af den Dansk - Islandske kommission.

For helhedens skyld skal det nævnes, at Niels Andersen er født og opvokset i ejendommen, der er beliggende på Kammersgårdsvej nr. 9. - og at han døde den 12. september 1911, dagen efter sin 76 års fødselsdag. Otte år tidligere rejste byens borgere en mindesten over ham på festpladsen i den plantage, han havde skænket den daværende Boddum-Ydby Kommune.

Efter stenens afsløring blev Niels Andersen og byens honoratiøres inviteret til reception på "Kirkegården" hos gårdejer Anders Frederiksen.

Det må indrømmes, at forbindelsen mellem polarforsker Knud Rasmussen og Ydby Missionshus er tynd, idet den kun beror på, at

Knuds kone, Dagmar, var datter af Niels Andersen, - og det er vel tvivlsomt, om Knud har haft kendskab til, at det var hans svigerfar, der skænkede grunden til Ydby Missionshus. Men det var det - dog med den klausul, at bygningen skulle fjernes, når den ikke mere blev brugt til det oprindelige formål.